Journal of Research and Development
Vol.IX (ISSUE.01) January 2019
(ISSN-2230-9578)

Sustainable Rural Development and Social Change

Special Issue on 4th National Conference at
Dhanaji Nana Chaudhari Vidya Prabodhini's
Loksevak Madhukarrao Chaudhari
College of Social Work, Jalgaon.

Journal of Research and Development
A Multidisciplinary International Level Refereed Journal
Cosmos Impact Factor 4.270

Scanned with CamScanner

ISSN-2230-9578

Journal of Research and Development
Volume IX (Issue – 01), January, 2019

सम्पादक -
प्रा. डॉ. आर. व्ही. भोळे

संपादकीय कार्यालय

Journal of Research and Development
C/o 'Ravichandram' Survey No. 101/1, Plot No-23,
Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425002

१) सम्पादन - प्रकाशन एवं संचालन अवैतनिक

२) कला साहित्य, संस्कृती, समाज, इतिहास, राजनिती एवं आर्थिक विषयों पर केंद्रीक शोधपत्र आमंत्रित है।

३) जर्नल ऑफ रिसर्च अॅन्ड डेव्हलपमेंट में प्रकाशित शोध/ विचार पत्रों में व्यक्त चिन्तन एवं दृष्टीकोन सम्बधित लेखकों के है। उससे जर्नल का सहमत होना आवश्यक नही है।

४) सदस्यता फार्म एवं नियमावली अंक के अंतिम पृष्ट पर देखें।

५) जर्नल ऑफ रिसर्च अॅन्ड डेव्हलपमेंट का प्रकाशन प्राध्यापकों को प्राध्यापकों के द्वारा, प्राध्यापकों के लिए एक अव्यावसायिक सहयोगी प्रयास।

६) सदस्यता शुल्क का भुगतान नगद, मनी ऑर्डर द्वारा जर्नल ऑफ रिसर्च अॅन्ड डेव्हलपमेंट जलगांव के पते पर भिजवाए।

७) मराठी भाषा के शोध पत्र प्रकाशित किए जाएंगे।

८) इस शोध पत्रिका को प्रकाशित करते हुए पुर्ण सावधानी बरती गई है। फिर भी किसी प्रकारकी त्रृटि के लिए सम्पादक, प्रकाशक, मुद्रक जिम्मेदार नहीं होगा। समस्त विवादों का न्यायक्षेत्र जलगाँव होगा।

९) जर्नल ऑफ रिसर्च अॅन्ड डेव्हलपमेंट में प्रकाशनार्थ प्राप्त होने वाले शोधपत्रों का चयन एवं उनकी स्वीकृती। अस्वीकृती का निर्णय सम्बंधित विषय के दो विशेषज्ञों की राय में सम्पादन मंडल द्वारा लिया जाता है।

EDITORIAL BOARD

1) Prof. Andrew Cherepanov, Detroit, Michigan (USA)
2) Nguyen Kim Anh (HANOI) Vietnam
3) Dr. R. K. Narkhede, Nanded
4) Principal Dr. J. B. Anjane, Ainpur
5) Prof. B. P. Mishra, Aizawal (Mizoram)
6) Dr. L. N. Varma, Raipur (C.G.)
7) Prof. R. J. Varma, Bhavnagar (Guj.)
8) Prof. C. V. Rajeshwari, Pottikonda (Guj.)
9) Dr. S. B. Gaikwad, Miraj
10) Dr. D. D. Sharma, Shimla (H.P.)
11) Dr. Venu Trivedi, Indore (M.P.)
12) Dr. Chitra Ramanan, Navi Mumbai
13) Dr. Kaveri Dabholkar, Bilaspur (C.G.)
14) Dr. Jadhao Subhash P. (Washim)
15) Dr. A. D. Bhosale (Khamgaon)

Scanned with CamScanner

Journal of Research and Development. A Multidisciplinary International Level Referred Journal
A Peer Reviewed Research Journal ISSN - 2230-9578 Cosmos Impact Factor : 4.270
Vol. IX, Issue-I January 2019

INDEX

S.N.	Title of Research Paper	Author	Page No
1	ग्रामिण विकास व स्त्री आरोग्य व्यवस्था	प्रा.अनिता मक्कन खेडकर प्रा.डॉ.राकेश पितांबर चौधरी	1
2	जळगाव जिल्ह्यातील जल साधन संपत्ती आणि ग्रामीण विकास : एक विश्लेषण	प्रा.अशोकराव नरसिंगराव चित्ते	4
3	एकात्मिक बाल विकास योजनेच्या (आय.सी.डी.एस) जनजागृती साठी डिजीटल साधनांचा उपयोग	प्रा. अस्मिता धनवंत सरवैया	7
4	Credit Delivery and Recovery in Rural Areas in Jalna district of Maharashtra	Dr. Balaji Patloba Munde	11
5	स्वयं रोजगारातुन महिला सक्षमीकरण	डॉ भारती प्रमोद गायकवाड	15
6	जमीन मालकी, कसण्याचे हक्क, धोरणे यातील विसंगती व वाद विवाद हे ग्रामीण भागातील शेती व निरंतर विकासातील मोठी समस्या !	प्रा.चंद्रप्रभा निकम	17
7	Social Security Programme for Poverty Alleviation	Dr. Dileep J. Ghongade	22
8	A Study of Banana Cultivation Practices of Farmers in Jalgaon District	Dr. Jitendra D. Talware	26
9	Work with the Rural Poor: Social Work Intervention for Social Change	Dr. Jalindar Adsule	29
10	महिला सक्षमीकरण : एक समाजशास्त्रीय अध्ययन (विशेष संदर्भ : जुने जळगाव)	डॉ. जयश्री महाजन प्रा. कांचन हिलाल देसले	33
11	ग्रामीण सामाजिक परिवर्तनामध्ये समाजकार्यांची भूमिका	डॉ. प्रा. जयश्री देशमुख	37
12	शाश्वत विकास शाश्वत शेतीचे महत्व जाणून घेणे	डॉ. कल्पना दिलीप भारंब	40
13	Role of Library and Information Centre to Promote and Empower the Rural Communities	Kishor Pandharinath Bhole	43
14	ग्रामीण विकासात बँकींग आणि शेती पध्दती	Dr. Iliyas.G. Bepari	48
15	Role of Gramsabha In Rural Development	Manisha Prakash Shukla	53
16	Role of Banking in Agricultural Sector in India	Mayuri H.Patil	57
17	Sustainable Agriculture Practices and Farmers Suicides in Vidarbha	Dr. Nilesh U. Deshmukh	63

Scanned with CamScanner

Journal of Research and Development. A Multidisciplinary International Level Referred Journal
A Peer Reviewed Research Journal ISSN – 2230-9578 Cosmos Impact Factor : 4.270
Vol. IX, Issue-I January 2019

INDEX

S.N.	Title of Research Paper	Author	Page No
1	ग्रामिण विकास व स्त्री आरोग्य व्यवस्था	प्रा.अनिता मक्कन खेडकर प्रा.डॉ.राकेश पितांबर चौधरी	1
2	जळगाव जिल्ह्यातील जल साधन संपत्ती आणि ग्रामीण विकास : एक विश्लेषण	प्रा.अशोकराव नरसिंगराव चित्ते	4
3	एकात्मिक बाल विकास योजनेच्या (आय.सी.डी.एस) जनजागृती साठी डिजीटल साधनांचा उपयोग	प्रा. अस्मिता धनवंत सरवैया	7
4	Credit Delivery and Recovery in Rural Areas in Jalna district of Maharashtra	Dr. Balaji Patloba Munde	11
5	स्वयं रोजगारातुन महिला सक्षमीकरण	डॉ भारती प्रमोद गायकवाड	15
6	जमीन मालकी, कसण्याचे हक्क, धोरणे यातील विसंगती व वाद विवाद हे ग्रामीण भागातील शेती व निरंतर विकासातील मोठी समस्या !	प्रा.चंद्रप्रभा निकम	17
7	Social Security Programme for Poverty Alleviation	Dr. Dileep J. Ghongade	22
8	A Study of Banana Cultivation Practices of Farmers in Jalgaon District	Dr. Jitendra D. Talware	26
9	Work with the Rural Poor: Social Work Intervention for Social Change	Dr. Jalindar Adsule	29
10	महिला सक्षमीकरण : एक समाजशास्त्रीय अध्ययन (विशेष संदर्भ : जुने जळगाव)	डॉ. जयश्री महाजन प्रा. कांचन हिलाल देसले	33
11	ग्रामीण सामाजिक परिवर्तनामध्ये समाजकार्याची भूमिका	डॉ. प्रा. जयश्री देशमुख	37
12	शाश्वत विकास शाश्वत शेतीचे महत्व जाणून घेणे	डॉ. कल्पना दिलीप भारंब	40
13	Role of Library and Information Centre to Promote and Empower the Rural Communities	Kishor Pandharinath Bhole	43
14	ग्रामीण विकासात बॅंकींग आणि शेती पध्दती	Dr. Iliyas.G. Bepari	48
15	Role of Gramsabha In Rural Development	Manisha Prakash Shukla	53
16	Role of Banking in Agricultural Sector in India	Mayuri H.Patil	57
17	Sustainable Agriculture Practices and Farmers Suicides in Vidarbha	Dr. Nilesh U. Deshmukh	63

Scanned with CamScanner

Journal of Research and Development. A Multidisciplinary International Level Referred Journal
A Peer Reviewed Research Journal ISSN – 2230-9578 Cosmos Impact Factor : 4.270
Vol. IX, Issue-I January 2019

ग्रामिण विकास व स्त्री आरोग्य व्यवस्था

प्रा.अनिता मक्कन खेडकर
पी.जे.एन.समाजकार्य महा.अमळनेर
प्रा.डॉ.राकेश पितांबर चौधरी
डी.एन.सी.व्ही.पी.एल.एम.सी
समाजकार्य महा.जळगाव.

प्रस्तावनाः-

भारतातील सर्वच व्यक्तींना आरोग्यसंपन्न जीवन जगता यावे म्हणून शासनाकडुन प्रयत्न केले जातात. देशात शासनाच्या आरोग्य खात्याच्या मार्फत देशातील पर्यायाने समाजातील व्यक्तींच्या आरोग्याची एकीकडे काळजी घेताना दुसरीकडे तिच्या एकूण आरोग्याची जपवणूकही केली जाते. शारीरिक आरोग्याचा विचार करताना आणखी एका गोष्टीकडे लक्ष देणे जरूरी आहे.मानवी शरीराचे, शारीरिक दृष्टीने विचार करता,स्त्रियांचे शरीर व पुरषांचे शरीर असे दोन भाग पडतात.व्यक्तीत वयात येण्याची प्रक्रिया चालू असताना तिच्या शरीरानुरूप त्या त्या व्यक्तीत स्त्रीत्वाचे वा पुरूषत्वाचे गुणधर्म विकसित होतातपुरूष शरीराशी निगडीत आरेग्यविषयक समस्यात त्यांची मद्याधीनता,व्यसनाधीनता त्यांची प्रकृती बिघर्डविण्यास कारणीभूत ठरते..स्त्री व पुरूष शरीराशी निगडीत आरोग्याचे प्रश्न वेगवेगळे असतात. आरोग्यविषयक बार्बी शिवाय स्त्री शरीराला काही गोर्ष्टीचा सामना करावा लागतो. स्त्री वयात येते म्हणजे मासिकपाळीला सुरूवात होणे होय.मासिक पाळीच्या काळात आवश्यकतेपेक्षा जास्त वा कमी रक्तस्त्राव होणे, ओटीपोटात दुखणे, मासिक पाळी नियमित नसणे इत्यादी आरोग्यविषयक प्रश्नांचा सामना स्त्री शरीराला करावा लागतो.स्त्री शरीराशी निगडीत दुसरा आरोग्यविषयक प्रश्न म्हणजे स्त्रीला सामना करावी लागणारी बाळंतपणाची समस्या.यात गर्भाशयातील दोष, अंडबीज वाहक नलिका यातील दोष, गर्भावस्थेत हाणारे स्त्रीचे कुपोषण, गर्भाषयातील दोषांमुळे वारंवार होणारा गर्भपात. बाळंतपणानंतर काही स्त्रियांमध्ये येणारा अकाली लठ्ठपणा इत्यादी प्रश्न यात येतात. भारतामध्ये दरवर्षी १,२०,००० स्त्रीयांचा मृत्यू गरोदरपणात होतो. राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान अतिशय महत्वाची भुमिका बजावत आहे. भारतीय महिलांचा आर्थिक, सामाजिक व आरोग्य विषयक विकास होण्यासाठी ही योजना ग्रामीण भागातील गरीब महिला व बालकांपर्यंत गुणवत्तापुर्ण अद्यावत व परिणामकारक आरोग्य सुविधा पुरविल्या जाण्यासाठी ही योजना कार्यरत आहे. समुदायाची सामाजिक सांस्कृतिक, आर्थिक परिस्थिती व व्यक्तीची सुस्थिती किंवा आरोग्य व्यवस्था यांचा सामाजिक संदर्भात नेहमी विचार केला जातो.व्यक्ती ज्या समाजात वावरतो त्या समाजात असलेली परिस्थिती,त्याची आरोग्य स्थितीवर होणारी आंतरक्रिया, आंतरसंबंध हे नेहमी परस्परांशी मेळ साधणारे असतात. आरोग्य व्यवस्थाचा परिणाम व्यक्तीच्या आरोग्यावर निश्चितच होतो.

उद्येशः-

१) ग्रामिण विकासा संदर्भात आरोग्य व्यवस्था आभ्यासणे.

२) ग्रामिण स्त्री आरोग्य संवर्धन करणाऱ्या व्यवस्थाची भुमिका अभ्यासणे.

गृहितकेः-

१) ग्रामिण आरोग्य व्यवस्था आरोग्यपूर्ण वातावरण निर्माण करण्याचा प्रयत्न करतात.

२) ग्रामिण स्त्री विकासात आरोग्य योजना महत्वाची भुमिका बजावतात.

संशोधन पध्दती :-

प्रस्तुत शोध निबंधासाठी दुय्यम स्त्रोतांचा वापर करण्यात आला आहे. ग्रामिण विकास व आरोग्य संवर्धन विषयक शासकिय अहवाल प्रकाशित लेख, पुस्तके, मासिके, इंटरनेट इ. चा उपयोग करून ग्रामिण विकासात स्त्री आरोग्य व्यवस्था यावर प्रकाश टाकण्याचा प्रयत्न करतात आला आहे.

समुदाय आरोग्य संरक्षाणाच्या किंवा जपवणूकीच्या अन्य बाबी वा सेवा :-

आरोग्य केंद्रें

आरोग्य रक्षणाची विविध उद्यिष्टे साध्य करण्यासाठी देशाचा शासनाने विविध शहरात वा गावात क्रमानै जिल्हा रूग्णालये, तालुका रूग्णालये, ग्रामिण रूग्णालये , प्राथिमक आरोग्य केंद्रें आणि प्राथिमक आरोग्य उपकेंद्रे स्थापन करण्याची गरज आहे. या सर्व केंद्रांच्या स्थापनेमुळे त्या त्या क्षेत्रातील लोकांना आरोग्य सेवा उपलब्ध होईल व त्या क्षेत्रातील जनतेला त्याचा लाभ घेता येईल.तसेच आरोग्य सेवा नुसत्या उपलब्ध करून देऊन चालणार नाही, तर त्या आरोग्य सेवा सर्वसामान्य जनतेला आर्थिक दृष्टीने परवडतील अशा रीतीने पुरविणे आवश्यक आहे. विकसनशील आणि अविकसित राष्ट्रात अशा आरोग्य सेवा अत्यंत अल्प दरात व मोफत पुर्विणे जरूरी आहे.

Scanned with CamScanner

Journal of Research and Development. A Multidisciplinary International Level Referred Journal
A Peer Reviewed Research Journal ISSN – 2230-9578 Cosmos Impact Factor : 4.270
Vol. IX, Issue-I January 2019

जननी माता सुरक्षा योजने अंतर्गतआरोग्य सेवा :-

राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियानात जननी सुरक्षा योजना अतिशय महत्वाची भुमिका बजावत आहे.केंद्र -आरोग्य सेवा निर्देशावरुन, राज्यस्तर-संचालक, आरोग्य सेवा मंत्रालय, राज्य सरकार, जिल्हास्तर-जिल्हा आरोग्य अधिकार, पंचायत समिती -जिल्हा आरोग्य अधिकारी, प्राथमिक आरोग्य केंद्र-गट वैद्यकीय अधिकारी, प्राथमिक आरोग्य उपकेंद्र -उपवैद्यकीय अधिकारी, बहुउद्येशीय कर्मचारी ग्राम आरोग्य रक्षक(आशा कार्यकर्ती), प्रशिक्षित दाई इ. आरोग्य सेवा त्यात आरोग्य संवर्धक प्रतिबंधात्मक आणि औषधोपचारात्मक सेवांचा अंतर्भाव होतो सर्व जनतेस उपलब्ध करून देण्याचा भारत सरकारला सल्ला दिला होता. या आरोग्य सेवेत पुढील वैशिष्टयांचा अंतर्भाव होतो.आरोग्य सेवा जनतेस नजीकच्या ठिकाणी उपलब्ध असेल.यात जनता आणि आरोग्य कर्मचारी यामध्ये परस्पर सहकार्याचे संबंध असतील.आर्थिकदृष्टया दुर्बल घटकांनाही या सेवेचा लाभ घेता येईल.ही आरोग्य व्यवस्था आरोग्यदृष्टया कमकुवत मुले व गरोदर स्त्रियाना जास्त प्रमाणात उपलब्ध असेल या मुळे आरोग्यपूर्ण वातावरण निर्माण होईल.

ग्रामीण आरोग्य सेवा योजना :-

भारत सरकारने इ. स. १९१२ साली राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियान ग्रामीण आरोग्यसेवा जननी माता सुरक्षा योजने अंतर्गत आरोग्य सेवा योजना अवलंबिली त्यात मुले, गरोदर स्त्रिया वैद्यकिय सेवा पुरविणे या धोरणाचा वापर केला होता. या योजनेचे वेगळेपण हे की आरोग्य सुधारण्यासाठी त्या त्या गावात राहणाऱ्यांना काही आरोग्य व्यवस्था संस्थांतर्फे शास्त्रोक्त प्रशिक्षण देऊन त्यांच्या मार्फत त्या त्या गावात प्राथमिक आरोग्य सेवा देण्याचे निश्चित केले . ही ग्रामीण आरोग्य सेवा योजना चार स्तरीय आहे

ग्रामीण आरोग्य सेवा

१) प्राथमिक आरोग्य केंद्रें २) आरोग्य उपकेंद्र ३) ग्रामीण आरोग्य रक्षक ४) प्रशिक्षित दाई

१) **प्राथमिक आरोग्य केंद्र :-**

ग्रामीण भागात ३०,००० याप्रमाणे प्राथमिक आरोग्यकेंद्राची स्थापना करणे. माता बालसंगोपन कुटूंबकल्याण नियोजन, वैद्यकिय चिकित्सा, औषधोपचार, आरोग्य शिक्षण, स्वच्छता, संसर्गिक रोगांवर नियंत्रण व आरोग्य सेवकांमध्ये समन्वय साधुन प्रशिक्षण देणे.

२) **आरोग्य उपकेंद्र :-**

ग्रामीण भागात आरोग्य सेवा पुरविण्याचे व ग्रामिण आरोग्य रक्षक व प्रशिक्षित दाई यांना सल्लादेण्याचे व मदत करण्याचे कार्य आरोग्य उपकेंद्र करते. गरोदर स्त्रीयोना लोहयुक्त गोळया, लसी, कुपोषण, संसर्गिक रोग या बाबत कार्य पार पाडावे लागतात. ५०००लोक वस्तीला एक उपकेंद्र तर डोंगराळ व आदिवासी भागात ३०० लोक वस्तीला एक उपकेंद्र उघडण्याचे ठरविले जाते.

३) **ग्रामीण आरोग्य रक्षक :-**

ग्रामीण आरोग्य रक्षक या पदावर व्यक्तीची निवड करतांना ती व्यक्ती शक्यतो महिला असावी व त्याच गावातील रहिवासी असावी. तिचे शिक्षण सहावी पर्यंत असावे तिला लिहण्यावाचण्याची सवय असावी. तसेच त्या व्यक्तीला समाजकार्याची आवड असावी. गावकऱ्याची मान्यता असावी व दिवसातुन दोन तास या कार्यासाठी दयावे व जवळच्या प्राथमिक आरोग्य केंद्रावर तिन महिन्याचे प्रशिक्षण घेतलेले असावे. तिला आशा अरोग्य सेविका असेही म्हणतात.

४) **प्रशिक्षित दाई:-**

प्रत्येक गावामध्ये १००० लोकसंख्या असणाऱ्या गावात दाईस किंवा सुईणीस योग्य प्रशिक्षण देऊन मातांची गरोदर पणात व बाळंतपणात योग्य काळजी घेण्याचे काम दिले जाते. दाईस महिन्याभराचे प्रशिक्षण देऊन गावातील प्रसुती हाताळण्यास मदत करावी लागते.प्रसुतीसाठी प्रमाण पत्र व आवश्यक साधनांची एक पेटी दिली जाते.

जिल्हा पातळीवरील नागरी रुग्णालय व सरकारी रुग्णालय यांचा समावेश होतो. रुग्णालयाचा प्रमुख पदी शल्याचकीत्सकाची नेमणूक झालेली असते, त्याच्या हाताखाली निवासी वैद्यकिय अधिकारी असतो. सर्व प्रकारच्या रुग्णांवर उपचार केले जातात. सार्वजानीक आरोग्य धोरणांची अंमलबजावणी करणे, सार्वजानिक जनता, माता, बालक यांच्या आरोग्य रक्षणासाठी लसिकरण माहिम राबविणे प्राथमिक आरोग्य केंद्राचे व तालुका पातळीवरील डॉक्टर व कर्मचारी यांच्या बदल्या करणे. जिल्यातील रुग्णालयांना मागणीनुसार औष्धपुरवठा, प्रशिक्षण व्यवस्था, रोगप्रतिबंधात्मक उपाय, कुटूब नियोजन शस्त्रक्रिया शिबीरे, विविध रोगांच्या संदर्भात जनजागृती, परीसंवाद आयोजन करणे गंभिरस्वरुपांच्या रुग्णांवर तातडीने उपाय करण्यासाठी चोविसतास सेवा देणे. रक्तपिढी स्थापन करणे, रक्तदान शिबिर आयोजित करणे, फिरत्या रुग्णालयांची निमिर्ती करुन वैद्यकिय सेवा पुरविणे इ कार्य केली जातात.

Scanned with CamScanner

सारांश :-

भारत सरकारने ग्रामीण आरोग्याचे सुंदर चित्र रेखाटले आहे. कुटूंबाला आरोग्य सुविधांशी जोडण्यासाठी गांवामध्ये आरोग्य केंद्र स्थापन करणे. राष्ट्रिय आरोग्य कार्यक्रम अंतर्गत लसिकरण,माताबालक आणि आरोग्यसंबंधी सेवा पुरविणे. प्राथमिक आरोग्य केंद्रात २४ तास सेवा उपलब्ध करुन देणे. औषधे, अनुदान, डॉक्टर, परिचारीका, वैद्यकियसेवक, यांची नुमणूक करणे. आरोग्य केंद्रांची स्थापना करणे. देशातील सर्व आरोग्य सुविधा राज्य व केंद्रशासित प्रदेश यांच्यात समन्वय साधणे. जननी माता सुरक्षा योजने अंतर्गत मोफत बाळंतपणे करण्यात येतात

संदर्भ ग्रंथसूची :-

१. डॉ.नंदा पांगुळ - बारहाते .भारतीय ग्रामीण समुदाय विकास ,आर.बी प्रकाशन,नागपुर,फेब्रुवारी २००९
२. प्रा.पी.के.कुलकर्णी.आरोग्य आणि समाज डायमंड प्रकाशन पुणे,ऑबस्ट २००८
डॉ.जगन्नाथ वि.दिक्षित. सामाजिक आरोग्य परिचर्या, के पार्क अनुवादन बनारसीदास भनोत पब्लिशर्स जानेवारी २०१३
३. प्रा.कृष्णकुमार पुजारी. वैद्यकीय समाजशास्त्र, के.एस.अतकरे प्रकाशन, औरंगाबाद, ऑगस्ट १९९६
४. प्रा.सौ.जयश्री न.रेहपाडे समाजकार्यात आरोग्य काळजी व व्यवस्था, यश प्रकाशन नागपुर सप्टेंबर २००६
५. आशा परूळेकर. स्त्री विषयक महत्वाचे, उन्मेष प्रकाशन, पुणे, जुन १९९७
६. प्रा.पी.के.कुलकर्णी.आरोग्य आणि समाज,डायमंड प्रकाशन, पुणे,ऑगस्ट २००८
७. महाराष्ट्र शासन; (२००९) आशा प्रशिक्षण सार्वजानिक आरोग्य विभाग पुस्तिका क्र १ महाराष्ट्र शासन.
८. https://www.whealth.gov.in
९. www.marathiaarogya.com

***

Scanned with CamScanner

4th One Day Interdisciplinary National Conference on

Sustainable Rural Development & Social Change

Sponsored By

Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon

&

Organized By

Dhanaji Nana Chaudhari Vidya Prabodhini's

Loksevak Madhukarrao Chaudhari College of Social Work, Jalgaon

(NAAC Accredited 'A' Grade)

Certificate

This is to certify that Mr./Mrs./Prof./Dr./ Khedkar Anita M. of P.J.N. College of Social work, Amalner has actively participated as Resource Person/ Chair Person/ Chief Guest/ Presented Paper Entitled (absentia) ग्रामीण विकास व स्त्री आरोग्य व्यवस्था, in 4th One Day Interdisciplinary National Conference on "Sustainable Rural Development & Social Change" sponsored by Kavayitri Bahinabai Chaudhari North Maharashtra University, Jalgaon and organised by DNCVP'S Loksevak Madhukarrao Chaudhari College of Social Work, Jalgaon, on 5th January 2019.

Dr. Rakesh Chaudhari	Dr. Umesh Wani	Dr.Yashawant Mahajan
Coordinator	Organising Secretary	Convener
		Acting Principal
Loksevak Madhukarrao Chaudhari College of Social work Jalgaon	Loksevak Madhukarrao Chaudhari College of Social work Jalgaon	Loksevak Madhukarrao Chaudhari College of Social work Jalgaon

Scanned with CamScanner